

Türkmen aty

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 23 января, 2025
Türkmen aty TÜRKMEN ATI

Dünya atları içerisinde en eski atlardan birini Ahal-Teke atı teşkil eder. Arkeolog ve tarihçilerin bir bölümü Ahal-Teke atlarının atalarının Nusay atları olduğunu ileri sürerler. Günümüz Teke Türkmenlerinin yoğun olarak yaşamış olduğu bölgelerden biri olan ve Ahal olarak bilinen Kopet Dağı bölgesi ve etekleri, bu atların ana vatanıdır. Bilginlere göre atın ilk evcilleştirildiği yer Asya'dır. Avrupa'da tali olarak atın evcilleştirilmesi vaki olmuşsa da, bu daha sonraki devirlerde meydana gelmiştir. Hayvanların evcilleştirilmesi insanlık tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Bunlar arasında atın fonksiyonu çok daha belirgindir ve medeniyetin gelişmesinde tayin edici rolü vardır. Atın evcilleştirilmesi tarıma bağlı hayvancılığın kökleşmesini ve gelişmesini de sağlamıştır. Binek hayvanı olarak kullanılması ise insanlık tarihinin önemli bir kültür aşaması kazanmasına yol açmıştır. 1903-1905 yıllarında Amerikalı bilgin Pumpelli tarafından Türkmenistan'da, Anav'da yapılan kazılar, insanların hayvanlarla olan ilk münasebetini, yani ilk evcilleştirmeyi

bundan tahmini 10.000 (Milattan 8.000-9.000) yıl öncesine kadar çıkarmıştır. İlk evcil ata ait kemiklere de milattan 6.000-8.000 yıl önceki devirlerde rastlanır. Bu at taş devrinde evcilleştirilmiştir. Evcilleştirme neticesinde kemik yapısı incelmış, tip itibariyle değişme meydana gelmiştir. Türkistan'ın güney kısmı, Arap atı daha meydana yokken güzel yapılı, cüsseli ve asil atlarıyla tanınmıştır. Birçok bilginin araştırmasına göre asil Doğu atı tipinin meydana geldiği yerlerin Türkistan'ın güney kısımları olduğu ileri sürülmektedir. Türkistan'ın orta ve güney kısımlarında bir kaç asil Doğu atı ırkları yetiştirilmiştir. Bunlar içerisinde en tanınmışları Türkmen atlarıdır. Türkmen atları içinde de iki ırk ayırt edilmektedir. Bunlardan biri Teke, diğeri Yomut atıdır. Son araştırmalara göre Teke atının, çoktan beri Türkmenler tarafından saf olarak yetiştirilen, çok eski Doğu atı numunesi olduğu Türkmen atlarının geçen yüzyılda Alman yarımkan atçılığına da tesiri olduğu malumdur. Yem ve bakım hususunda kanaatkardırlar. Teke atlarında vucut yapısı güzellik ve hız ifade eder”.

At, binek hayvanı olarak ehlileştirildikten sonra, insanlara hareket serbestisi sağlamış, birbirinden habersiz yaşayan insan topluluklarının ilişki kurmalarına vesile olmuş, bu suretle de kültür alış-verişlerinin yaygınlaşmasına, medeniyetlerin gelişmesine etki eden bir varlık olarak tarihteki yerini almıştır. Türkmenlerce en eski çağlardan beri yetiştirilen at, Türkmen hayatı ve kültürünü şekillendirmiştir. “Atın ehlileştirilmesi olmadan Eskiçağ ve Erken Ortaçağın büyük ölçüdeki kavimler göçleri tasavvur dahi edilemezler”

Atın önce Türkmenler tarafından ehlileştirildiği ve onu binek hayvanı olarak kullanan ilk insanların Türkmenler olduğu, antropolojik ve arkeolojik verilerden çıkarılan sonuçlardır. Bu husus, Batılı araştırmacılar tarafında da kabul edilmekle beraber karşı görüşte olanlar, “at”ın, dolayısıyla da “atlı göçebe” kültürün kökenini farklı coğrafya veya milletlere bağlamaktadırlar.

İ.Zichy, merkezine “at yetiştiricilik ve çobanlık” bulunan ve “atlı göçebe kültürü” olarak nitelendirilen bu kültürün, M.Ö. 5.000-4.000 yıllarında teşekkül etmeye başladığını ve Yunan sanatının etkisiyle göçebe sanatının türü olan “hayvan” üslubunun ortaya çıktığını ve buradan Asya ve Avrupa'ya

yayıldığını ileri sürmüştür.

İndo-German teorisini savunanlar, atın tarihin erken devirlerinde Çin'in Kansu bölgesine kadar, bütün Orta Asya'da yayılan ve aslında "göçebe" olan Hint-Avrupalılarca ehlileştirildiğini, at binme sanatının at kültürünün bu kurucularından öğrenildiğini ileri sürmektedirler.

Araştırmacıların atın evcilleştirilmesi meselesine önem vermelerinin sebebi, bu hayvanın medeniyet ve kültür tarihinde oynadığı rolle yakından ilgilidir. Atın evcilleştirilmesi; insanlık tarihinde, özellikle de Türkmen tarihinde önemli bir aşamadır. Bu sebeple Türkmenlerin siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri hayatında oynadığı rol itibarıyla Türkmen kültürünün ilk dönemlerinde meydana getirilen kültürel birikimi atlı-göçebe kültür ve medeniyeti olarak nitelendirmek gerekir. Bu kültürün merkezini at oluşturmaktadır. At sadece binit olarak değil, beslenme, giyinme, süslenme, ticari meta vb. olarak Türkmen hayatının hemen her alanında var olmuştur. Bu kültüre "göçebe" kültürü demek teorik olarak bazı eksiklikler ve yanlışlıklara yol açar. Türkmen kültürünün ilk dönemi sadece göçebe kültürü değildir. Bu kültürde at, sosyal ve ekonomik hayatta etkili rollere sahipken, göçebe kültüründe at, kültüre sonradan geçmiş maddi bir unsurdur, atlı-göçebe kültürü, bozkır kültürü olarak nitelendirmekte ve bu kültürde atın yanında demirin de temel unsur olduğunu ileri sürmektedir.

At, yetişmiş olduğu coğrafya ve hayatında en çok oynadığı rol itibarıyla Türkmen insanına daha yakındır. Atlı göçebe kültür dairesinde at, yük, araba hayvanı olmaktan çok, binek hayvanıdır. Bu kültürde egemen olan unsur da biniciliktir. Başlangıçta geniş otlakları, yaylaları, su yollarını ve sürüleri bulmak, kollamak gibi çeşitli rollerle yüklenen at, askeri nitelik de kazanarak savaş atı tipine doğru gelişmiştir. Bu husus atlı-göçebe kültür döneminin alp tipine uygun düşmektedir.

Atın ilk ehlileştirildiği yerin Türkistan coğrafyası olduğunu Oraz Gündoğduyev (1994) ve Nimet Resulov (1985) da belirtmektedir. Buna göre önce Türkistan'da, daha sonra İran yaylalarına, oradan Anadolu'ya ve diğer yerlere yayılmışlardır. Nimet Resulov'un V.P. Dobrinim'den naklen verdiği bilgiye göre Anadolu'nun eski halklarından Sümerler ve Hititler atı "Doğu'dan gelen hayvan" veya "Doğu eşeği"

biçiminde adlandırmış veya tarif etmişlerdir. Atın evcilleştirildiği yer Türkistan coğrafyası olduğu gibi ilk evcilleştirenler de Türkmenlerdir. Pazırık kurganında çıkan at iskeletleri de bu gerçeği teyit etmektedir. Eski tarihlerde Çinliler ve diğer devletlerle yapılan alış-verişlerde atın takas edilmesi, bu hayvanı ilk evcilleştiren veya ehlileştirenlerin Türkmenler olduğunu gösteren başka bir delildir. Takas edilen nesne, o malın çokluğu ile ilgilidir. W.Koppers atın ehlileştirilmesi ve atlı çoban kültürünün ortaya konmasının Oğuzlara bağlanabileceğini, insanlık tarihinde ulaşılan bu başarının kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde fevkalade sonuçlar doğurduğunu, tarihi gerçeklerin ve büyük devlet esası için gerekli şartların ancak bu sayede belirlenebileceğini gösterdiğini ifade etmekte, Türkmenlerin atalarının insanlık tarihine yaptıkları önemli katkıyı dile getirmektedir. Orhun yazıtlarından anlaşılabilirliği gibi Çinliler ordularını Göktürklerden aldıkları atlarla oluştururken mübadele aracı olarak ipeği kullanırlar. Hun döneminde başlayan at ihracı Göktürk döneminde de en önemli ihraç malıdır. Öte yandan İran, Suriye ve Hindistan'a at ihracının yapıldığı tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Ahal-Teke atlarının ortaya çıkış tarihi hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunların bir bölümü varsayım olsa da genel olarak tarihi verilere dayanmaktadır. Gorelov, Kolosovskozo'nun "Türkistan Atları" adlı eserinden naklen Herodot'un M.Ö. V. yüzyıl bölge atçılığında söz ederken Nissaya da (Merv bölgesinde) 20.000 at yetiştirildiğini ifade etmektedir. Bölgedeki güçlü ve güzel atlara hayran kalan Herodot, yetiştirilen atların soylara ve sahip oldukları değerlere göre farklılaştıklarını belirtmektedir. Buna göre yöre ahalisi at yetiştiriciliği ve yetiştiricileriyle ünlüdür. Herodot'un verdiği bilgileri esas alan bazı araştırmacılar Gorelov tarihi kaynaklarda Niss veya Nisseya olarak bilinen eski Merv topraklarında İran Şahı için yetiştirilen atların Fars kaynaklı olduğunu ileri sürmekteyse de bu doğru değildir. Bunu, Şah'a verilen vergi veya ona satmak üzere hazırlanan mal

olarak düşünmek gerekir. Merv, Göktepe, Aşkabat arasındaki bölge geçmişte olduğu gibi günümüz de de en güzel "cennet atları'nın yetiştirildiği bölgedir ve bu bölgenin devamlı mukimleri, Türkmenlerdir. Doğu'dan veya Batı'dan gelen saldırılar sonucu bazı Türkmen boyları kısa süreli aralıklarla bölgeyi terk etmişlerse de tarih boyunca bu bölgede hâkimiyet kurmuş, burada dünyanın en güzel atlarını yetiştirmişlerdir. Türkmen soylu Büyük Selçuklu Devleti'nin daha XI. yüzyılda bu topraklarda ortaya çıkması ve geniş topraklarda hâkimiyet kurması geçmişten gelen dokuyla bağlantılıdır.

Öte yandan insanların bu bölgeye egemen olmaları Türkmen atlarının İran kökenli olduğunu doğurmaz. Tarihi gerçekler bunun böyle olmadığını göstermektedir. Firdevsi'nin Şehnamesinde uzun uzun İran-Turan savaşlarından söz edilmektedir. Turan hükümdarı Efrasyab (Alper Tunga) komutasındaki ordunun atlıları İran hükümdarının korkulu rüyası olmuştur. Farmlar ile Oğuz Ata'nın, Selçuklu Sultan Sancar'ın ve diğer Türkmenlerin düşmanlarıyla büyük mücadelesi olmuştur. Bu mücadeleler Türkmen atının yok olmasını değil, tersine savaşın kazanılmasının ancak atlar ile sağlanabileceği gerçeğini ortaya çıkarmış, güçlü at neslinin çoğaltılması fikrini pekiştirmiştir.

V. MO.Witt, atın ilk evcilleştirildiği yerin Orta Asya olduğunu ifade etmektedir. Vitt bu yerin İran ve Afganistan'ın kuzeyi ile Türkmenistan ve Özbekistan'ın güneyinde olduğunu ifade etmekte ve insanoğlunun daha hiçbir hayvanı evcilleştirmeden önce bölgede yabani atların dolaşmakta olduğunu ve bunları ehlileştirildiğini belirtmektedir. Araştırmacıya göre atın ilk ehlileştirildiği yer Anav olarak bilinen ve Türkmenistan'ın Aşkabat şehrine yakın Kopet dağı etekleridir. Bu bölgede bulunan arkeolojik kalıntılarda ata yönelik pek çok unsura rastlanmıştır. Buradan hareketle binlerce yıldan beri bu bölgede yaşamakta olan Türkmenlerin atalarının, atı ilk ehlileştirenler olduğu var sayılabilir.

Araştırmacı Ertuğrul Güleç'e göre "Büyük İskender, Asya Seferi'nde, bu atların süratine ve güzelliğine hayran kalmıştır. 15. ve 16. yüzyılda bu at Rusya'da tanındı ve Rus

zenginleri tarafından satın alındı. Bu arada Almanya'ya götürüldü. Almanların ünlü atı Trakhener atının kökeni Ahal-teke atıdır. Michael Schafer'e göre Türkmen atları Arabistan'a geldi Arap atı oldu. Kuzey Afrika'ya geldi Berberi atı oldu, İspanya'ya geldi Endülüs atı oldu.

Ahal-Teke cinsi atlar bilinen en eski cins atlardandır. Bu atlar literatürde gök (asman) atları, Nusay atları, Türkmen atları ve Ahal-Teke atları olarak isimlendirilmişlerdir. Türkmenlerin sürdürdükleri hayat tarzı, Ahal-Teke atlarının saf bir ırk olarak günümüze kadar gelmelerine el vermiştir. Asırlar boyunca Ahal-Teke atlarının gücü, boyu, canlılığı ve güzelliği dillerde dolaşmıştır. Tarihi ve arkeolojik araştırmaların sunduğu bilgilere göre, Ahal-Teke cins atlar, en eski koşu atlarından inkişaf etmiştir. Arap atı, saf kan İngiliz atı, Trakener atı, Karabayır atı, Karabağ atı gibi at nesillerinin oluşmasında Ahal-Teke cinsinin büyük tesiri olmuştur".

Bugün Ahal-Teke atları Türkmen halkının gururu, Türkmen Devleti'nin bir servetidir. Ahal-Teke atları, gerek Türkmenistan'da, gerekse yurt dışında spor atı olarak revaçtadır. Ahal-Teke atları koşularda, klasik at sporlarında, binicilikte ve sirkte kullanılmak üzere ihraç edilmektedir.

Zarif ve ince bir yapıya sahip olan Ahal-Teke atının kulakları dik ve ince, gözleri canlı ve parlak, boynu ince ve uzun, cidagosu yüksek, sırt ve bel kasları kuvvetli, sağrısı geniş ve hafif eğimli, incikleri kısa, kolları uzun, tırnakları küçük ve sağlam, burun delikleri geniş, burun uçları hareketli, tüyleri parlak, ince ve kısa, alını yumru ve sert, kafası kuru ve etsiz, çene kemikleri iri, çene kemiklerinin arasına bir yumruk sığacak kadar geniş, göğsü geniş ve serttir. Halk arasında kamış kulaklı, ince belli, kalkan göğüslü olanlar tercih edilir. Kuyruğu ve yelesi genellikle kısa, kuyruk kılları incedir. Ahal-Teke atı boynunu, saldırıya hazırlanan bir kobra gibi dik tutar. Bu haliyle saltanat sahibi padişahı andırır. Gözleri keskin olduğundan uzağı görür ve tehlikeyi önceden tespit eder. Tırnaklarının sağlam olması uzun mesafeleri kat etmesinde ona önemli bir özellik sağlar.

İnce yapısı nedeniyle az yem yer, az su içer. Açlığa ve susuzluğa dayanıklı, dağlık araziye ve çöl şartlarına elverişli bir varlıktır. Yeryüzünde çöle en dayanıklı atların başında Türkmen atları gelir. Bunda içinde Türkmenistan topraklarının da bulunduğu Karakum çölünün etkisi vardır. Çöl ve çöle yakın yaylalarda, Kopet dağları eteklerinde gelişimini sürdürmekte olan bu atlar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu özellik ve niteliklere sahiptirler. Her türlü yürüyüşü (adi, tırıs, dörtnal) iyi şekilde gerçekleştirirler. Enerjisini birden bire harcamaz. Dörtnala, binicisini incitmeden uzun mesafeler kat edebilir. Binicisine sadık olan bu at Türkmenin can dostu, arkadaşındır.

Türkmenlere göre cins atın belirli nitelikleri vardır. Cins at devamlı uzağı gözetler. Sürekli güneşe doğru otlar, gölgesini kendisine düşürmez. Sabah doğuya, akşam batıya doğru yayılır. Güneş batmadan önce onunla vedalaşırcasına silkinir, hafifçe kişner, başını aşağı yukarı oynatır, çeşitli hareketler yapar, kulağına yelesine düşürmez, dik tutar. Kahkülü yumuşak olup gözünü kapatmaz, kendisine yaklaşıldığını hemen hisseder.

Atın Türkmen sosyal hayatında oynadığı rol, onun büyük bir kültür mirası olmasına sebep olmuştur. Sözlü gelenek kültüründe bu varlığa karşı hayranlık, sevgi ve sempati duyulmuştur. Ünlü Türkmen şairi Mahdum Kulu, şiirinde, atın kulağının kamış, ağzının yırtmaçlı, sağrılarının geniş, göğsünün sert, gözlerinin iri olmasını istemekte, tercihlerini belirtmektedir.

Köroğlu Destanı'nda, Köroğlu'nun Kır At'ı kamış kulaklı, kuş kanatlı, şafak yıldızı gözlü, selvi boylu, elma yanaklı, ceylan sekişli, gelin gülüşlü, kız duruşlu, kartal avazlı, savaşta ejderha ağızlıdır. Bir sıçrayışta kırk arşın yol alır. Düşmana karşı amansızdır. Gözleri fıldır fıldır döner. Düşmana saldıracağı zaman dört ayağını diker, boynunu uzatır, gözleriyle etrafını yoklar ve kişnemeye başlar. Savaş meydanının cengâveridir. Yürüyüşü ve haykırışıyla yer sarsılır, kaplan gibi ortaya atılır, düşmana zayıt verir.

Düşmanın gözlerinde ateşler yakar. Düşmanı koyun gibi kovalar, onlara saldırır, ısırır. Köroğlu yaralandığında onu düşmandan

kaçırır. Köroğlu'nun dostu, yoldaşı, kardeşi, ortağıdır.

Türkmen şairi Meteci, bedevi tarif ettiği şiirinde (Çerkezov-Ağageldi atın "şahmaran dilli, sıkı belli, uzun boylu, geniş sağırlı, kız duruşlu, tavşan yürüyüşlü, yüksek kalçalı, görkemli, güçlü, alnı nişanlı, kamış kuyruklu, kargı kulaklı, güçlü toynaklı, parlak tüylü, görkemli, elma gözlü ve badem göz kapaklı" olmasını tercih ettiğini ifade etmektedir. Bu tercih Türkmenlerin genel tercihi de yansıtmaktadır. Bu istek Köroğlu'nda da vardır. Meteci'ye göre, güçlü ve güzel bedev rüzgar gibi hızlıdır. Üstündeki eyer altın kaplama, köynekçesi atlastandır. Yuları altın işlemeli ibrişimdir. Üzerine binildiğinde tatlı bir esintilik sağlar, "bad-ı, saba"yı andırır, yürür, bazen gökyüzüne uçar.

Atın güçlülüğünü sağlayan temel unsurlar vardır. Bunlardan biri de ayaklarının sağlamlığıdır. Yürüdükçe ayaklarının ve bedeninin gücünü artırır. "At ayağından semrer"; "atta ayak bolsa (olursa)/özge sın (başka sınama) gerekmez"; "atla ayak bolsun/erde gayrat." atasözlerinde sağlamlığının ayaklarından belli olduğu vurgulanır. Ayakların sağlıklı ve sağlamlığı atın güçlülüğünün ifadesi olarak düşünülür: Gavunu kabağından (dışından) tanarlar/bedevi söbüğinden (tabanından). Atın keskin gözleri olmalıdır. "Avcı görmese it görür/it görmese at görür", "iyi at önünü gözler' atasözleri bunun ifadesidir.

Ahal-Teke atları cennet atları olarak bilinir. Bu konuda pek çok efsane veya inanış vardır. 1935 ve 1988 yıllarında Türkmen atçılarının Aşkabat-Moskova yürüyüşünde, Ahal-Teke atları, uzun mesafeli koşulara ve her türlü zorluklara dayanıklılıklarını bir kere daha ispatlamışlardır. Tarihi devir içerisinde, çölde veya dağlık alanlarda göçebe veya yarı göçebe olarak yaşamış Türkmen için at, su ve hava kadar gerekli olmuştur.

Ahal-Teke cinsi atlar binlerce yıllık zaman dilimi içerisinde oluşmuştur ve bunları dört grupta değerlendirmek mümkündür. Ahal-Teke atlarında baş normal büyüklükte olup kurudur. Yüz kısmında, yüzün dışına doğru bir daralma vardır, alın yassı olup geniştir. Kulaklar dik ve hareketlidir. Gözler iri, saydam ve anlamlıdır. Melekuş, Beknazar ve Toparbay adlı atlar

gözlerinin güzelliği ile anılırlar. Burun delikleri geniş, ağız ve dudaklar normal büyüklüktedir. Dudaklar ince olup alt çene hareketlidir. İnce bir deriye sahip olduğundan kan dolaşımını dışardan görebilmek mümkün olabilmektedir. Boyun uzun, hafif ve incedir. Bu incelik boynun baş ile birleştiği yerde daha da belirginleşir. Cıdago yüksek, kürek kemiği geniş ve uzundur. Bel uzun ve yumuşaktır. Sağrı uzun, geniş, kuru ve genelde basıktır. Ayaklar kuru ve kalındır. Diz kuru, fakat hacimli değildir. Tırnak küçük, fakat oldukça sağlamdır. Hareketsiz duruşta damarlar görülebilmektedir.

Günümüzde en güzel Ahal-Teke atları Aşkabat yakınlarındaki Aşkabat etrafı Saparmurat Türkmenbaşı Harası'nda yetiştirilmektedir. Bu hara, 1923 yılında Aşkabat dışında bulunan Birkov'da kurulmuş ve Ahal-Teke atlarının en güzelleri buraya toplanmıştır.

Aşkabat Aylavı (Hipodromu) Merv ve çeşitli devlet üretme çiftliklerinde Ahal-Teke Atı yetiştirilmektedir. Son yıllarda devletin teşviki ile özel girişimcilik de desteklenmektedir. Özel kişiler bu konuya ağırlık vermekte, Aşkabat Hipodromu içerisinde veya başka alanlarda koşu atı yetiştirmektedirler.

Yrd. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR,
Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Türkiye.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 19 Sayfa: 835-839.

■ Kaynaklar:

- ◆ "Ahal-Teke Atı", Türkmen Sovyet Ansiklopedisi, Aşkabat 1974, C. 1, s. 238-240.
- ◆ Ahal-Teke Atları, Türkmenistan Neşriyatı, Aşkabat 1966.
- ◆ Gorepov, K., Ahal-Tekinsol Konevodstvo Türkmenskoy SSR., İzdanie Narodnogo Komissariata Zemledeliya Türkmenskoy SSR, Aşkabad, 1928.
- ◆ Batu, Selahattin, Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1938.
- VBazarbay, Meredov, "Ahalteke Atları", Türk Kültüründe At ve

- Çağdaş Atçılık, TJK Yay., Resim Matbaacılık, İstanbul 1995.
- ◆ Belenogov, Mili, Türkmenistan Atlarının Ahal-Teke Tohumu ve Onı Govıllandırmağın Yolları, Türkmenistan Neşriyatı, Aşkabat 1953.
  - ◆ Çerkezov, Bayramgeldi-Yazcuma Ağadeldiyev, Gıratın Ovası, Maarrif Neşriyatı, Aşkabat 1995.
  - ◆ Çınar, Ali Abbas, Türklerde At ve Ondokuzuncu Yüzyıla Ait Bir Baytarnamede At Kültürü,
    - ◆ Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Feryal Matbaası, 1993.
  - ◆ Gorelov, K., Ahal-Teke Atçılığı, Aşkabat.
  - ◆ Güleç, Ertuğrul, Ahal-Teke Atı, Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği Yayınları, Ankara 1995.
  - ◆ Gündogdiev, Ovez Ataeviç, Roli Konya I Cizni Türkmen, Aşkabat 1994.
  - ◆ Karaev, P., Turkmensiye Koni, İzdatelstvo Türkmenistan, Aşkabad 1979.
  - ◆ Kavshudov, A., Türkmenokie Koni, Aşkabat 1982.
  - ◆ Kovalevskaya, B., Koni i Vsadnik, İzdatelstvo Navka, Moscow 1977.
  - ◆ Salihov, B., Ahal-Teke Atları, Türkmenistan Neşriyatı, Aşkabat, 1966.
  - ◆ Saparov, B., “Ahal-Teke Atlarının Tohum Hillerini Govullandırmak Meseleleri”, Türkmenistan Oba Hocalığı, No: 3, 1961, s. 53-56.
  - ◆ Sınor, Dents, “Notes on the Equine Terminology of the Altaic Peoples”, Central Asiatic Journal, 10: 1965, 307-315.
  - ◆ Vitta, V. , Loşad Drebnego Vostoka/Konsıye Porodı Srednet Azii. Akademiya Selbskahoz Navuk Uh. V. I. Lenina, Moscow 1937.
  - ◆ Yarkın, İbrahim, Atçılık, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara 1952. Edebi makalalar